

OCTAVIAN GOGA, LA O NOUĂ LECTURĂ*

„...M-am născut cu pumnii strânsi; sufletul meu s-a organizat din primul moment pentru protestare, pentru revoltă, cel mai puternic sentiment care m-a călăuzit în viață – mărturisirea undeva, la anii maturității și ai afirmării literare depline, Goga – și din care a derivat formula mea literară”, iar ceva mai la vale (în *Fragmente autobiografice*, din care am desprins citatul) adăuga: „Eu am văzut în țaran un om chinuit al pământului, n-am putut să-l văd în acea atmosferă în care l-a văzut Alecsandri în pastelele sale și nici n-am putut să-l văd încadrat în acea lumină și veselie a lui Coșbuc.”

Pornind de aici, adică de la profesiunea de credință a poetului (și de la care acesta n-a abdicat niciodată) aflăm, de fapt, cheia înțelegerii întregii opere a lui Octavian Goga, dar mai ales a poeziei lui, străbătută de puternice ecouri istorice, rostite în note grave și tulburătoare, venind pară din adâncuri ancestrale. În peisajul poeziei românești de la începutul veacului douăzeci (marcat, pe de o parte de edulcoratele culori ale coșbucianismului, de epigonismul, dus până la pastişă, al liricii eminesciene, de experiențele curentelor literare, între care semănătorismul se bucura de cea mai largă audiență, fiind cultivat pe scară largă, dacă putem zice așa, de la Vlahuță și până la Sf. O. Iosif)

vocea răspicat a celui ce a dat literaturii *Oltul*, *Apostolul*, *Noi*, *Rugăciune* și alte poeme în care se aude suferința unui întreg popor urgisit de istorie avea să determine noi configurații lirice, dar și noi moduri de a „citi” – prin ochii și cuvântul poetului – sufletul neamului, cu toate ale lui.

Nu este mai puțin adevărat, pe de altă parte, că – scrisă într-o anumită perioadă istorică (înaintea primului război mondial, când problema fundamentală a Ardealului era unirea cu țara și înfăptuirea României Mari) și având ca „teme” aspecte locale, în determinism foarte exact definit. Ceea ce o face, însă, perenă, viabilă și azi (și îi conferă forța necesară pentru a transcende conjunctura strict socială și istorică) este timbrul său, gravitatea și profunzimea rostirii – pe potrivă și la altitudinea suferinței și idealului popular al epocii. De altfel, în aceleași *Fragmente autobiografice*, poetul notează: „Literatura trebuie să izbucnească local, din rănunchii unui popor, căci numai atunci își are valoarea ei”, iar ceva mai la vale adăugă: „...grație structurii mele sufletești, am crezut întotdeauna că scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui și se transformă într-o trâmbiță de alarmă. Am văzut în scriitor un element dinamic, un viu răscolitor de mase, un revoltat, un pricinuitor de rebeliuni. Am văzut în scriitor un semănător de credințe și un semănător de

* Din volumul *Eu v-am citit pe toți*, II, în curs de apariție.

biruințe”.

Așadar, se pune întrebarea: În ce măsură poetul rămâne sau nu fidel acestei profesii de credință și – mai ales! – în ce măsură nobilele lui idealuri își găsesc întruchiparea în poeme bine construite, în texte originale și valoroase? Răspunsul este dat de întreaga operă a scriitorului. Într-adevăr, nu credem să existe text în care Goga să fi abdicat de la profesiunea lui de credință. Faptul a fost posibil în primul rând datorită *structurii lui sufletești* și în al doilea rând fireștii nevoi de individualizare, de desprindere categorică de modelele înaintașilor și de cărările prea bătute ale unor confrăți contemporani. Chiar și atunci când, tematic vorbind, în demersurile sale, Goga se întâlnește cu sămănătoristii, de pildă (în poezia *desrădăcinării*) gravitatea și tonul de care vorbeam rămân aceleași („De ce m-ați dus de lângă voi, / De ce m-ați dus de-acasă? / Să fi rămas fecior de plug, / Să fi rămas acasă.“ *Bătrâni*), tărâmul ideal al cântecului fiind lumea satului; nu întâmplător, într-un poem intitulat *Cântăreților de la oraș* poetul crede că „melodia sfântă” nu se poate rosti decât în mijlocul naturii, păstrătoare dintotdeauna a „farmecelor firii” („Să piară umbra zidurilor negre, / Ce-ntunecă o melodie sfântă, / Curatul chip al farmecelor firii / Să scânteie când glasul nost’ cuvântă / Căci dumnezeul neamurilor toate, / Sub strălucirea mândrei bolți albastre, / În codrii verzi și-n negrele ogoare / A semănat nădejdea vieții noastre”).

O privire, fie ea și generală, panoramică asupra creației lui Octavian Goga dezvăluie cititorului cel puțin două mari direcții tematice în care poetul și-a orientat gândurile și inspirația: pe de o parte lirica circumscrisă unei anume religiozități (poezia cu care se deschide volumul de debut din 1905 poartă titlul *Rugăciune* și se constituie într-un fel de text emblematic pentru linia pe care dorește s-o urmeze scriitorul în viitor), iar pe de altă parte evocarea universului rural și, a condiției țaranului aflat sub un determinism social și istoric (în care pregnante rămân trăsăturile dramatice, individul stând sub fatalitatea unei tristeți metafizice mocni te, a unei interiorizări de o tipologie aparte). Acest fapt (și nu numai el) dovedește cu prisosință, încă de la început, cât de departe suntem de viziunea idilică, din pastelurile lui Alecsandri, apoi de aceea decorativă a lui Coșbuc, din *Idile*. Imaginea, ca de fotografie desprinsă dintr-un album (ce pune accentul pe trăsăturile etnografico-naturaliste, din lirica poetului de la Mircești ori a celui din Năsăud) este înlocuită aci cu cadrele ușor întunecate, prevestitoare de furtună, misterioase și întrucâtva chiar înfricoșătoare în care individul duce pe umerii lui întreaga povară a unei suferințe ancestrale. În universul de ură mocnită, de furtună care stă să deslănțuie, de univers gata-gata să ia alte înfățișări poetul simte, aidoma unui arbore sevele care-i orientează dezvoltarea ramurilor, nevoia de a se face ecoul tulburătorului tablou, dar mai ales al nemulțumirii, al urii și durerii celor ce stau sub fatalitatea acestuia. De aceea, adresându-se părintelui universal, îi cere, într-o disperată rugăciune: „Alungă patimile mele, / Pe veci strigarea lor o frânge, / Și de durerea altor inimi / Învață-mă pe mine-a plânge. / Nu rostul meu, de-a pururi pradă / Ursitei maștere și rele, / Ci jalea unei lumi-părinte, / Să aplângă-n

lacrimile mele... / În suflet seamănă-mi furtună; / Să-simt în matca-i cum se zbate, / Cum tot amarul se revarsă! Pe strunele înfiorate, / Și cum sub bolta lui aprinsă, / În smalt de fulgere albastre, / Încheagă-și glasul de aramă, / Cântarea patimilor noastre.“ (*Rugăciune*).

Identificarea *patimilor* individuale cu cele ale colectivității este clamată neostentativ, fără echivoc, poetul asumându-și menirea de a „prelua” ecourile suferinței, de a și le asuma și a le face cunoscute lumii pe calea poemului incendiator, a versului în care se răsfrâng deopotrivă truda și obida, dar și prevestirea vremurilor viitoare, încă îndepărtate, dar pe care el le simte apropiindu-se de undeva din depărtările istoriei și ale cosmosului („A mea e lacrima ce-n tremur / Prin sita genelor se frânge, / Al meu e cântul ce-n pustie / Neputincioasa jale-ți plânge. / Ci-n pacea obidirii voastre, / Ca-ntr-un întins. adânc de mare, / Trăiește-nfricoșatul vifor / Al vremurilor viitoare”). (*Plugarii*).

Dar dacă în poemul citat, ca și în altele (*Dascălul, Dascălița*) tristetea metafizică, ura și revolta, speranța în schimbările pe care veacul le va aduce își găsesc, ca să zicem așa, o cale exponențială -prin anume persoane, în două dintre textele de referință ale liricii lui Octavian Goga (*Noi, Oltul*) se produce o altfel de translare a condiției și suferințelor țaranului transilvan: ele devin fie atribute ale naturii (într-un soi de panteism ceva mai aparte), fie își află în componentele ei (păduri, râuri, aștri cerești etc.) pilonul rațiunii de a fi – altfel spus martorii ce le pot proba oricând și oricui durată în timp, intensitatea, legitimitatea istorică și geografică. Modalitatea literară prin care poetul realizează aceasta este (în *Noi*) aceea a armoniei prin contrast, antiteza dintre aparența firii, a universului și realitatea cealaltă, a existente umane: „La noi sunt codri verzi de brad / Și câmpuri de mătasă; / La noi atâția fluturi sunt, / Și-atâta jale-n casă. / Privighetori din alte țări / Vin doina să ne-asculte; / La noi sunt cântece și flori / Și lacrimi multe, multe... // Pe boltă sus, e mai aprins, / La noi, bătrânul soare / De când pe plaiurile noastre / Nu pentru noi răsare... / La noi de jale povestesc / A codrilor desişuri, / Și jale duce Mureșul, / Și duc tustrele Crișuri”. Pe canavaua acestui lamento universal (în care nevestele plâng în vreme ce „sporesc pe fus fuiorul”, iar bărbații și feciorii, la rândul-le, sunt cuprinși de plâns) poetul își conduce abil cititorul către mesajul textului – „deșertăciunea unui vis” pe care generațiile de dinainte nu l-au putut realiza și au sfârșit prin a intra cu el, neîmplinit, în pământ.

Către același scepticism trimit și-strofele din *Oltul*, a cărui lectură conduce cu gândul la poemul patriotic al lui Grigore Alexandrescu, *Umbra lui Mircea (La Cozia)*. Dar dacă la predecesorul poetului transilvănean bătrânul râu era luat drept martor al faptelor de vitejie ale lui Mircea cel Bătrân, la Goga este vorba de cu totul altceva. Aci „unda gânditoare” a Oltului poartă către alte orizonturi *Durerea unui neam ce-așteaptă / De mult o dreaptă sârbătoare*. E drept și aci – în contrast vizibil cu prezentul – altul a avut o istorie glorioasă, de „haiduc” (în care „tresăreau încremenite, / În jocurile lor buiestre, / Oștiri cu coifuri de aramă / Și roibi cu aur pe căpestre / Când la strigarea ta de tată / Grăbeau din, codri la poiene, /

Strângând săcuri la subțioară; / Feciorii mândrei Cosânzene.“), dar acum el este încins cu lanțuri de împăratul Austro-Ungariei. Totuși autorul întrevăde, în final, și o posibilitate de ieșire din dramatica situație: altul e îndemnat să-i răzbune pe „tovarășii lui buni” de s-or „prăpădi cu toții”, să verse „plângând potop de ape / Pe șesul holdelor de aur”, cu alte cuvinte să distrugă întreaga glie și, o dată cu asta să-și adune toate apele și să se mute, împreună cu morții, în altă țară.

Revenind la „tonul biblic”, remarcat de unii dintre comentatorii poeziei lui Octavian Goga („ton” susținut de numeroase imagini și de un vocabular ce trimite și el la *Cartea Cărilor*) se cuvinte să mai facem precizarea că, pe lângă structura interioară a scriiturii, acesta a mai fost determinat și de o sumă de date istorice concrete, existente în conjunctura în care a trăit și a scris autorul (când întreaga intelectualitate, animată de profunde și sincere sentimente patriotice, era chemată să demonstreze pe toate căile că Transilvania este un pământ străvechi românesc, cu datini și tradiții îndelungate, – atestate ca atare de instituțiile oficiale – îndeosebi de școală și de biserică și de credincioșii din mediul sătesc). Așadar bisericii – văzută ca loc de întâlnire cu Dumnezeu, dar și ca spațiu de reculegere, de meditație și introspecție individuală, poetul îi mai adaugă încă un atribut: pe cel de agora al unei posibile, dorite uniri „în cuget și-n simțiri” a tuturor românilor din Transilvania, a căror permanență și statornicie în partea locurilor este arestată de un lung șir de martiri ai neamului. *Biserița din Albac*, lăcașul în care a primit botezul și rășcoala lui Horea, rămâne, din acest punct de vedere, mai mult decât convingătoare și pe deplin grăitoare: „...Biserița din Albac, / Tu ești al vremurilor semn, / Tot bietul nostru plâns sărac / E-nchis în trupul tău de lemn. / Din ce-am cerut, din ce-am gândit, / Atâtea rugăciuni cuprinzi, / Și-atâtea vis neizbândit / Subt vechiul tău tavan de grinzi... // Tu știi cum ne-am trudit stingheri, / De-a pururi fără crezământ / La Dumnezeu, acolo-n cer, / Și la-mpăratul pe pământ...”.

Firește, cea mai mare parte a creației lui Octavian Goga e reprezentată de poezia satului, pe cerul căruia își află zborul mai toate ideile poetice, circumscrise aceleia de *desrădăcinare* a insului, dar și de caldă evocare a unor momente de multă vreme rămase în amintirile din propria biografie. De remarcat, însă, că chiar și în acest context poetul se dovedește a fi bine cenzurat, dozându-și parcimonios sentimentele, evitând cu abilitate capcana în care au căzut semănătoristii: sentimentalismul excesiv. O aluzie, un gând fugar, o abia sugerată replică sau scenă sunt suficiente pentru ca lectorul să înțeleagă unde a vrut să bată autorul. Există în volumul *Cântece fără țară* (1916) o poezie (*Bobotează*) care ni se pare a fi o veritabilă fereastră deschisă către înțelegerea acestei mari direcții a liricii scriitorului nostru. Și deși în contextul general al operei lui Goga, ea nu este, valoric vorbind, o piesă forte, se cuvinte totuși, să fie citată în întregime. Procedeu de realizare a ei e cel atât de des prezent mai ales în proza modernă, îndeosebi la Proust. Și aci, ca și la celebrul romancier, este suficientă privirea unui element pentru a se declanșa, în plan mental, un întreg lanț

de imagini și asociații revelatoare: „Ieri un popă mi-a venit în casă / (Lege nu-i pe lume să și-l vrea proroc), / Și din călădărușe mi-a uitat pe masă / Un sfios și galben fir de busuioc... // Busuioc cucernic, busuioc de-acasă, / Frate cu mușcata prinsă-n tre feresti. / Floare de la țară, floare cuvioasă, / Cum să-ți spun eu ție cât de drag îmi ești. // Mi-ai adus cu tine farmecul livezii, / M-ai vrăjit o clipă satul meu din deal, / Taina ce-nfioară noaptea Bobotezii, / În întunecimea bietului Ardeal... // Îmi răsar acuma cântece uitate, / Și-ntr-o pribegie fără de noroc, / Eu te simt că tu ești singurul meu frate, / Rătăcit și galben fir de busuioc... // În străinul chiot care strig-afară, / Lângă mine-alături mi te irosești, / Floare cuvioasă, floare de la țară, / Ce cătarăm, oare, noi la București?”.

Deși în cele mai des citate poeme satul lui Goga apare acoperit de norii groși și apăsători ai unei tristeți metafizice universale, totuși acest spațiu se asociază, în alte locuri, cu ideea de puritate, de paradis în care, acum înstrăinat, poetul ar vrea să se retragă împreună cu iubita lui, căreia îi spune fără echivoc: „Departa-ș vrea de-aici să vii / În alte lumi senine, / În dimineața de Florii / Să mă cunun cu tine. // Să ne-asezăm în sat la noi / S-avem în deal o casă, / Să fiu cel mai cuminte-n sat, / Și, tu, cea mai frumoasă.” (*Dorința*).

Amestec de revoltă și de duioșie, scriind o poezie a mesianismului într-o vreme a slabelor speranțe de schimbare dar și o alta – a nostalgiei după paradisul copilăriei pierdute, Goga rămâne departe de monotonie și de monocordism tematic, cum însuși se definea într-un poem ce conține toate datele unui testament liric:

„Am fost logodnicul durerii, / Cobzarul cu aceleași strune, / Ce-și țese cântecu-nvierii / Din stihuri de îngropăciune... // În noaptea mea înviforată, / Drumet îndrăgostit de soare, / Am fost o harfă spânzurată / Pe-o strășină de închisoare ... // Zidit din lacrimi și dezastre / Eu am vestit o lume nouă, / Voi mi-ați dat vaietele voastre, / Eu v-am dat inima mea vouă. // În zile lungi de pribegie. / Biet rob lovit de biciul urii / Eu am purtat de-o veșnicie / Prea mult blestem în cerul gurii. // Mirarea deci să nu vă prindă, / Că azi subt tâmpla mea cărunță, / Nu e nici zumzet de colindă, / Nu sunt nici chiote de nuntă...” (*Am fost...*)

Oprindu-se pe-ndelete asupra liricii lui Goga și-ncercând nu numai să-i stabilească trăsăturile definitorii, ci și s-o situeze în cadrul mai larg al culturii noastre, G. Călinescu nota în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* în 1941: „Și Eminescu și Goga cântă un inefabil de origine metafizică, o jale nemotivată; de (popor străvechi, îmbătrânit în experiența crudă a vieții, ajuns la bocetul, ritual, transmis fără explicarea sensului. De aceea poezia lui Goga este greu, de comentat, fiind cu mult deasupra goalelor cuvinte, de un farmec tot atât de straniu și zguduitor. După Eminescu și Macedonski, Goga e întâiul poet mare din epoca modernă, sortit prin simplitatea aparentă a liricii lui să pătrundă tot mai adânc în sufletul mulțimii; poet național totodată și pur ca și Eminescu”.

La seara timpului, în posteritate, poezia lui Octavian Goga stă și azi „strălucitoare” și „curată” pe „culmile înalte” (cum însuși vorbea în poemul *Din larg*) ale liricii românești, iar previuziunea călinesciană s-a adevărit întru totul.